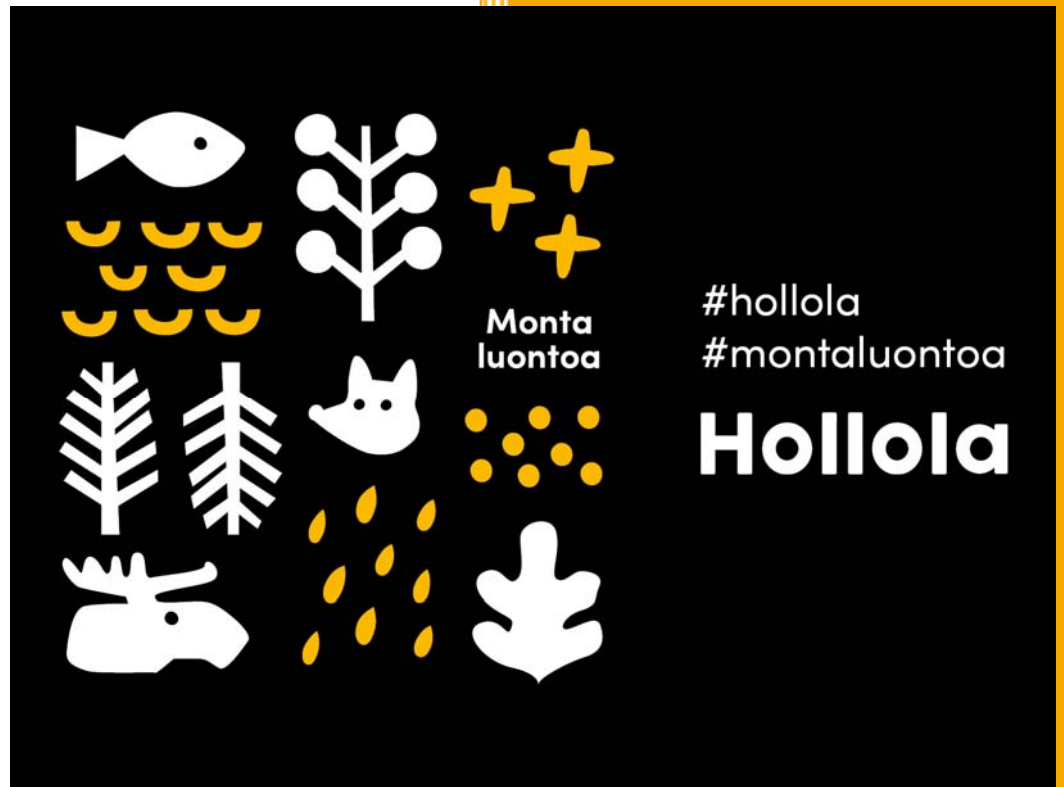

Hollola

Vuoden 2024 talousarvion ja vuosien 2025— 2027 taloussuunnitelman laadintaohjeet

**Talouden linjaukset sekä tekniset ohjeet
palvelualueiden talousarvion 2024 ja
taloussuunnitelman 2025-2027
valmisteluun**

Kunnanhallitus 19.6.2023

VASTUULLISESTI

—

Ennakoivasti

Ratkaisukeskeisesti

Avoimesti

Välittäen

Sisällys

Aikataulu.....	3
Talousarvion laadinnan perusteet.....	4
Yleinen taloudellinen kehitys	5
Katse vuoteen 2024.....	5
Väestön kehitys	7
Työttömyyden kehitys.....	7
Ohjeet talousarvion ja taloussuunnitelman valmisteluun	9
Strategia ja toiminnalliset tavoitteet.....	9
Menopainelaskelman mukainen tuloslaskelma	11
Ohjeet vuoden 2024 talousarvion laadintaan.....	12
Talousarvio 2024 ja taloussuunnitelma 2025-2027 tekniset ohjeet	14

Aikataulu

19.6	Kunnanhallitus hyväksyy talousarvio ja taloussuunnitelman laadintaohjeet, palvelualueet aloittavat taloussuunnitelman valmistelun laadintaohjeiden mukaisesti
15.7.	Hollolan Tilapalvelu Oy:n arvio sisäisistä vuokrista vuodelle 2024 ja arvio vuokrien kehityksestä vuosille 2025-2027 valmis ja toimitettu talouspalveluille
kesä-elokuu	Talousarvion tekninen valmistelu ja käsittelyt palvelualueiden johtoryhmissä
pe 1.9	Talousarvion tallennus Opiferukseen valmis, ml. investoinnit.
11.9	Johtoryhmän talousarviokokonaisuuden 1. käsittely
18.9	Johtoryhmän talousarviokokonaisuuden 2. käsittely
9.-11.10	Talousarvioesitysten käsittely kunnanhallituksessa ja valiokunnissa
12.-13.10	Valtuuston talousseminaari (verorahoitus + tasapaino)
19.10	Kunnanjohtaja julkaisee talousarvioesityksensä
lokakuu	YT-toimikunta
23.10 ja 6.11	Kunnanhallitus käsittelee talousarviota ja tekee esityksen kunnanvaltuustolle vuoden 2024 veroprosenteista sekä ja esityksen vuoden 2024 talousarviosta ja vuosien 2025-2027 taloussuunnitelmasta
13.11	Kunnanvaltuusto päättää vuoden 2024 veroprosenteista ja vuoden 2024 talousarviosta ja taloussuunnitelmasta vuosille 2025-2027
20.11	Kunnanhallitus hyväksyy talousarvion toimeenpano-ohjeet
31.12.	Kunnanhallitus ja valiokunnat ovat hyväksyneet palvelualueiden käyttösuunnitelmat

Yhteyshenkilöt:

Hallinto- ja talousjohtaja	Turkka Rantanen	044 7801 700
Taluspäällikkö	Maarit Kuivala-Ruiz	044 7801 236
Taloussuunnittelija	Leila Tupasela	044 7801 425
Taloussuunnittelija	Assi Rask	044 7801 235
Taloussuunnittelija	Marika Marila	044 780 1597

Talousarvion laadinnan perusteet

Kuntalain (410/2015) 110 §:ssä säädetään kunnan talousarviosta. Valtuuston on vuoden loppuun mennessä hyväksyttävä kunnalle seuraavaksi kalenterivuodeksi talousarvio ottaen huomioon kuntakonsernin talouden vastuut ja velvoitteet. Talousarvion hyväksymisen yhteydessä valtuuston on hyväksyttävä myös taloussuunnitelma kolmeksi tai useammaksi vuodeksi (suunnitelmakausi). Talousarviovuosi on taloussuunnitelman ensimmäinen vuosi.

Kuntalain 110 §:n mukaan talousarvio ja -suunnitelma on laadittava siten, että ne toteuttavat kuntastrategiaa ja edellytykset kunnan tehtävien hoitamiseen turvataan. Taloussuunnitelman on oltava tasapainossa tai ylijäämäinen. Talousarviossa ja -suunnitelmassa hyväksytään kunnan ja kuntakonsernin toiminnan ja talouden tavoitteet.

Tällä asiakirjalla kunnanhallitus antaa linjaukset palvelualueille ja niiden alaisille vastuualueille talousarvion laadintaa varten. Lisäksi tarvittavia käytännön ohjeita annetaan palvelualueille konsernipalveluiden toimesta.

Yleinen taloudellinen kehitys

Vuoden 2022 alun positiiviset talouden kehitysnäkymät muuttuivat alavireisiksi kiihtyneen inflaation takia, kääntyne tekniseen taantumaa vuoden lopulla. BKT:n määrä heikkeni vuoden 2022 kolmannella neljänneksellä 0,2 prosenttia ja viimeisellä neljänneksellä 0,4 prosenttia edellisestä neljänneksestä. Kysynnän heikentyminen vuoden viimeisellä neljänneksellä oli erittäin laaja-alaista. Yksityisen ja julkisen kulutuksen kasvu oli vahvaa, kiihdyttäen tuontia. Vienninlasku johtui pitkälle Venäjän sotatoimista johtuneesta vientiyritysten kohtaamasta muutoksesta, tosin sopeutustoimien odotetaan korjaavan tilannetta 2023.

Työllisyys kehittyi poikkeuksellisen vahvalle tasolle ja työllisyysaste nousi 73,8 prosenttiin. Koko kansantalouden palkkasumma kasvoi viime vuonna yli 6 prosenttia, mutta paikallishallinnossa palkat kasvoivat vain noin 3,5 prosenttia. Kansantalouden ennakkolukuihin ja niiden tulkintaan liittyy yhä varsin suuri epävarmuus varastojen kasvun ja poikkeuksellisen korkean hintakehityksen vuoksi. Väli tuotteiden ja raaka-aineiden hinnat nousivat viime vuonna ennätyskellisesti. Muun muassa kotimarkkinoiden perushintaindeksi nousi noin 20 prosenttia ja teollisuuden tuottajahintaindeksi yli 24 prosenttia. Myös vientihintaindeksi nousi 25 prosenttia. Rakennuskustannusindeksi nousi 8,2 prosenttia. Kustannusten nousu välittyi myös kuluttajahintoihin, jotka nousivat vuonna 2022 rajusti; 7,1 prosenttia. Inflaatio oli yhtä kovaa viimeksi 40 vuotta sitten eli 1980-luvulla. Inflaatio välittyi myös korkotasoon. Ohjauskorkojen ja markkinakorkojen nousu oli vuoden 2022 aikana poikkeuksellisen jyrkkää.

Pessimistiset odotukset Suomea ja Eurooppaa ravistavista kriisistä, kuten energiakriisistä, osoittautuivat ylimitoitetuksi. Inflaation kasvu on hidastunut hieman vuoden 2023 alussa, mutta hintojen nousu pysyy kuluvana vuonna yhä korkealla tasolla ja laaja-alaisena. Suomen inflaatioennusteet vaihtelevat 4,5 ja noin 6 prosentin välillä. Inflaatiota ruokkii jatkossa muun muassa nouseva korkotaso, elintarvikkeet sekä palvelut. Inflaatiopaineita taas helpottavat paitsi energian ja kuljetusten hintojen lasku niin myös tuotantoketjuihin liittyvien pullonkaulojen helpottuminen sekä kokonaiskysynnän yleinen hidastuminen.

Taloukasvun hiipuminen vuonna 2023 välittyi myös työllisyystilanteeseen, sillä työllisyys notkahtaa ja työttömyys kasvaa monissa ennusteissa hieman. Työmarkkinoiden tilan ennakoidaankin jatkuvan vakaana. Palkkasumma kasvaa tänä vuonna noin 4,85 prosenttia. Kunnat ja hyvinvointialueet ovat sopimuskierron palkkajohtajia, mutta keskimäärin palkkaratkaisu ei ole keskeisiä verrokkimaita korkeampi.

Katse vuoteen 2024

Maa- ja talousministeriön mukaan maailmantalouden kasvu nopeutuu hieman 2024. Suomen bruttokansantuotteen arvioidaan kasvavan ensi vuonna vaimeasti, noin 0,5–1,5 prosenttia. Talouden elpyminen kohentaa työllisten määrää. Kasvuennusteisiin kohdistuu kuitenkin riskejä odotettua heikommasta kehityksestä. Niitä aiheuttavat esimerkiksi inflaatio- ja korkokehitys sekä ulkopoliittiset epävarmuudet. *BKT:n odotetaan kasvavan vuonna 2024 1,0 prosenttia ja vuodesta 2025 alkaen 1,5 prosenttia. Työttömyysasteen odotetaan olevan 2024 6,8 prosenttia, laskien 6,6 prosenttiin vuonna 2025.*

Euroopan Keskuspankki ennustaa julkaisussaan inflaatiovauhdin hiipuvan merkittävästi vuoden 2023 aikana, laskien jopa 3 prosentin tuntumaan vuoden 2023 loppuun mennessä. Syyksi odotettua nopeammalle inflaatiovauhdin hidastumiselle EKP kertoo mm. raaka-aineiden hintojen odotettua nopeamman paluun Ukrainan sotaa edeltävälle tasolle, energian hinnan nostopaineiden hiipumisen sekä euron valuuttakurssin vahvistumisen. Kotimaisen inflaation odotetaan pysyvän ennusteen raamissa ja mahdollisesti sen alittava. *Talouarviota laadittaessa laskennallisena inflaationa pidetään 3 prosentin vuositasoa 2024 ja vuodesta 2025 alkaen 2 prosenttia.*

Palkkojen osalta Kuntatyönantajat ennakoivat, vuonna 2023 sopimuskorotukset ovat yhteensä 4,85 prosenttia ja vuonna 2024 yhteensä 2,99 prosenttia. Sopimusvaikutukset Hollolan kunnan osalta on kuvattu alaa olevassa yhteenvedossa. *Talousarviossa palkkakustannusten nousuprosenttina käytetään 3,0 prosenttiyksikköä vuonna 2024 ja 2,5 prosenttia vuodesta 2025 alkaen.* Alla olevasta taulukosta puuttuu varhaiskasvatuksen osalta OVTES G-liitteen korotus 1.6. 5,12 prosenttia (päiväkotien esihenkilötehtävät).

Kunta-ala	Sopimuskorotukset 2023-2024	KVTES	OVTES	TS	TTES***	LS (eläinlääkärit)****
1.1.2023	Yleiskorotus					1,50 %
1.1.2023	Paikallinen järjestelyerä (takautuvasti maksuun 04/2023)					0,40 % *****
1.6.2023	Yleiskorotus	2,20 % (PPH 2,3 %)	2,02 %	2,20 %	2,20 %	0,70 %
1.6.2023	Paikallinen järjestelyerä *	0,4 % + 0,3 %	0,4 % + 0,3 % *	0,4 % + 0,3 %	0,4 % + 0,3 %	0,30 %
1.6.2023	Kehittämisyjärjestelmäerä (paikallinen erä)	1,20 %	1,20 %	1,20 %	1,20 %	1,20 %
30.6.2023	Kertaerä	467 € (467 + 120 € Liite 5)	467 € (467 € + 150 € osio G)	467 €	467 €	467 €
1.10.2023	Yleiskorotus					0,77 %
1.2.2024	Kehittämisyjärjestelmäerä (keskitetty erä)	0,40 %	0,40 %	0,40 %	0,40 %	0,40 %
1.5.2024	Yleiskorotus		0,77 %			
1.6.2024	Yleiskorotus	2,27 %	1,50 %	2,27 %	2,27 %	1,50 %
1.6.2024	Paikallinen järjestelyerä *	0,4 % + 0,33 %	0,4 % + 0,33 %	0,4 % + 0,33 %	0,4 % + 0,33 %	0,4 % + 0,33 %
1.6.2024	Kehittämisyjärjestelmäerä (paikallinen erä)**	0,60 %	0,60 %	0,60 %	0,60 %	0,60 %

* Jos paikallisen erän 0,3 % (1.6.2023) tai 0,33 % (1.6.2024) jakamisesta ei päästä yksimielisyyteen, puolet jaetaan paikallisesti yleiskorotuksena ja toisesta puolesta päättää työnantaja.
 ** Yksi kehittämisyjärjestelmäerä voidaan käyttää keskitetysti
 *** Tunti-TES yleiskorotuksien senttimäärät selviävät myöhemmin
 **** Eläinlääkärit (LS Liite 5) koskee pääosin kunta-alan työntekijöitä. Eläinlääkäritöiden palkkioiden korotusajankohta tarkentuu myöhemmin.
 ***** 1.1.2023 paikallinen erä on neuvoteltu, mutta ei ole vielä maksussa (tulee takautuvasti huhtikuussa => 1 kk lasketaan käsin mukaan palkkasumman pohjana

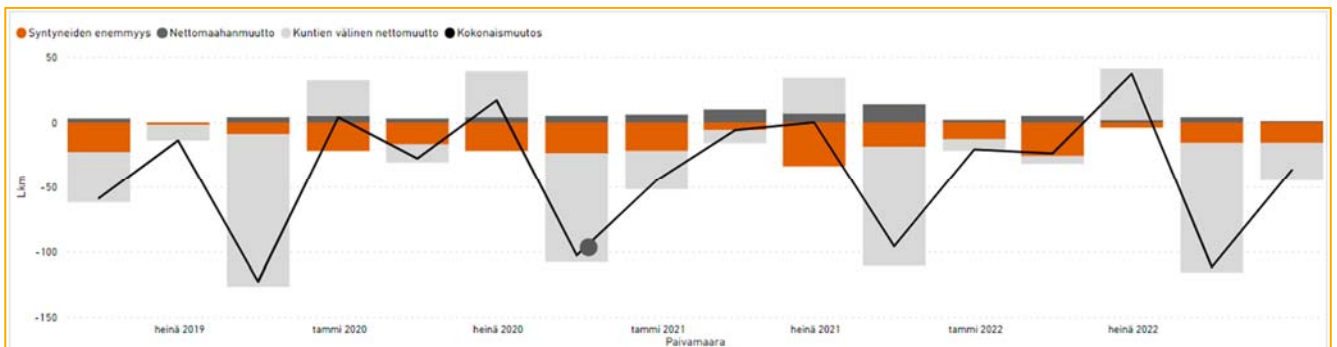
Väestönkehityksessä leimaa antavaa on alhainen syntyvyys ja elinajanodotteen hienoinen kasvu. Tämä johtaa väestön määrän absoluuttiseen laskuun, sekä väestörakenteen muuttumiseen. Keski-ikä nousee ja nuorten osuuden lasku, johtavat kunnan valtionosuuksien laskuun vuosina 2024-2027. Talousarvion laadinnassa Hollolan väestön muutosennusteena käytetään Tilastokeskuksen ennustetta: Väestöennuste 2021: Väestö iän ja sukupuolen mukaan alueittain, 2021-2040. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaenn/statfin_vaenn_pxt_139f.px/

Verotulojen kehitystä kunnissa arvioidaan yleisesti Kuntaliiton laatiman veroennusteen kautta. Tilitysteknisistä syistä vuoden 2024 absoluuttinen verokertymä laskee noin 7 prosenttia edellisvuoteen verrattuna, mutta kääntyy nimelliseen 3 prosentin kasvuun vuodesta 2025 alkaen. *Talousarvion laadinnassa käytetään pohjana Kuntaliiton laatimaa veroennustetta.*

Valtionosuudet vuodelle 2023 muuttuivat merkittävästi edellisestä vuodesta. Hyvinvointialueuudistuksen rahoitus on tätä kirjoitettaessa vielä yksityiskohdiltaan auki ja vaikutuksen odotetaan olevan kunnille merkittävästi negatiivinen tuleville vuosille. Kuntaliitto laskee kuntakohtaisia ennusteita tulevien vuosien osalta, rahoitusratkaisuiden valmistelun etenemistä seuraten. Talousarvion laadinnassa pohjana käytetään Kuntaliiton laatimia ennusteita. Ennen talousarvion käsittelyä kunnanhallituksessa syksyllä 2023, valtionosuusarviota päivitetään syksyllä 2023 Valtionvarainministeriön laskelmien mukaiseksi. *Talousarviossa huomioidaan täysimääräisesti väestökehityksen vaikutukset vuosille 2024-2027.*

Väestön kehitys

Hollolassa oli maaliskuun lopussa 22 917 asukasta, väkiluku on pienentynyt vuoden vaihteesta 26 henkilöä. Viime vuonna väkiluku pieneni 147 henkilöä (-0,6 prosenttia) edellisestä vuodesta. Väestön määrän kehityksen trendi on ollut laskeva vuodesta 2012 alkaen, jolloin Hollolassa asui 24 150 henkilöä. Kuolleisuus on ollut syntyvyyttä suurempaa vuoden 2016 syksystä alkaen. Vuoden 2023 ensimmäisellä neljänneksellä kuntien välinen muuttoliike heikensi väkilukua 8 henkilöllä. Luonnollinen väestön muutos heikensi väkilukua kuitenkin 19 henkilöllä. Maahanmuutto kasvatti väkilukua 4 henkilöllä.

Työttömyyden kehitys

Alkanut vuosi Lahden seudun kuntakokeilun osalta Hollolan työllisyyspalveluissa on sujunut suunnitellusti. Olemme saaneet täydennystä TE-toimistolta puuttuneeseen resurssiimme, ja omavalmentajien määrä on nyt viimevuotisella tasolla. Tiimin toimintaa organisoitiin uudelleen vuoden alusta, jotta aikaresursseja vapautuu myös tulevan TE24-palvelujen uudistukseen.

Säännöllisen asiakkaiden tapaaminen, ja kontaktointi pohjoismaisen työnhakumallin mukaan tuottaa tulosta. Työttömien työnhakijoiden työttömyyden syihin pystytään perehtymään syvällisemmin, ja niitä saadaan ratkaistua. Tavoitteena on ohjata asiakas takaisin työllistymisen polulle tai muuhun palveluun, jos asiakkaan esimerkiksi terveydentila sitä vaatii. Työllisyyspalveluissa tehtävä työ- ja toimintakyvyn arviointi tukee tätä tavoitetta erinomaisesti.

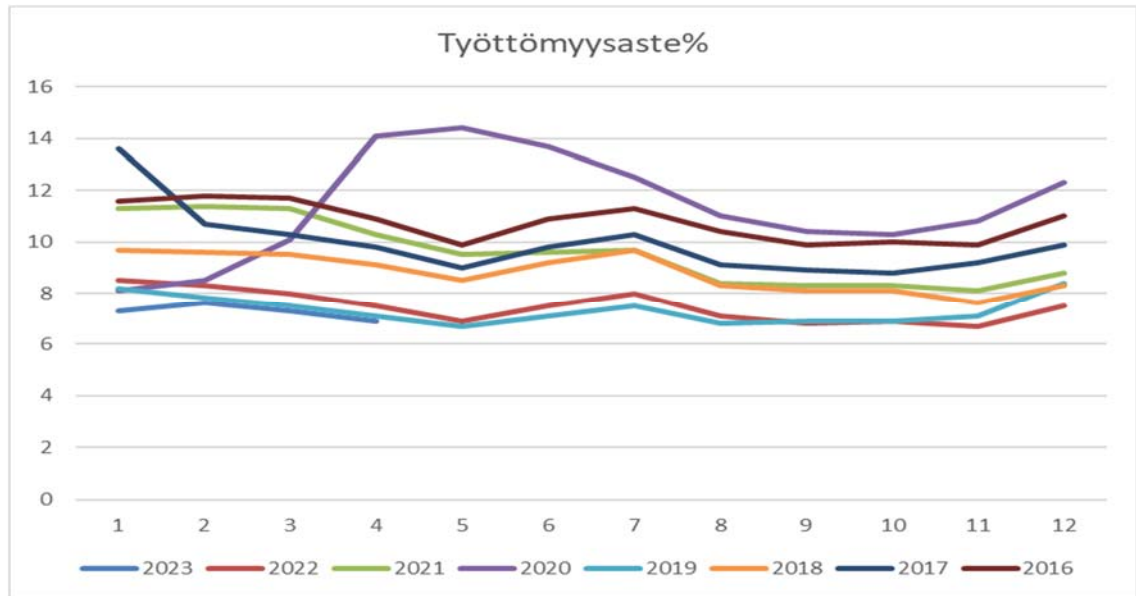
Hollolan työttömyysprosentti on palautunut pandemiaa edeltävälle matalalle tasolle. Ilahduttavaa on myös, että valuma pitkäaikaistyöttömyyteen (yli yhden vuoden työttömyys) on taittunut, ja vähenee kuukausittain.

TE24-palvelujen siirron suunnittelu valtiolta kunnille sai vauhtia maaliskuussa eduskunnan päätöksen johdosta. Kuntien yhteistyötä Hämeen TE-toimiston ja ELY-keskuksen kanssa on käynnistetty maakunnallisella tapaamisella ja pienryhmätyöskentelyllä.

Päijät-Hämeessä valmistellaan parhaillaan kahta eri vaihtoehtoa; a) vain yksi koko Päijät-Hämeen kattava työllisyysalue b) kaksi työllisyysaluetta, jossa Lahti omana alueenaan vastaten henkilöasiakkaiden palveluista, ja yhdeksän muuta kuntaa muodostaen oman työllisyysalueen. Tässäkin vaihtoehdossa tuotetaan yhdessä tai

sopimuksellisesti muut kuin henkilöasiakaspalvelut. Lopullinen sopimus työllisyysalueesta tai työllisyysalueista on luovutettava valtiovarainministeriölle lokakuun loppuun mennessä.

Työttömyysprosentti on palautunut pandemiaa edeltävälle tasolle

Ohjeet talousarvion ja taloussuunnitelman valmisteluun

Kuntalaki velvoittaa kuntaa huolehtimaan tulo-rahoituksen riittävydestä ja maksuvalmiuden säilyttämisestä. Suunnitellun toiminnan ja hankkeiden on oltava realistisia suhteessa käytettäviin varoihin. Taloussuunnitelmassa on esitettävä yksilöidyt toimenpiteet edellisiltä tilikausilta kertyneen tai kuluvalta tilikaudelta kertyvän alijäämän kattamiseksi. Muodollista tulojen ja menojen tasapainottamista vuositason ei kuitenkaan edellytetä.

Taloussuunnitelman on oltava tasapainossa tai ylijäämäinen. Kunnan taseeseen kertynyt alijäämä tulee kattaa enintään neljän vuoden kuluessa tilinpäätöksen vahvistamista seuraavan vuoden alusta lukien. Kunnan tulee taloussuunnitelmassa päättää yksilöidyistä toimenpiteistä, joilla alijäämä mainittuna ajanjaksona katetaan.

Kunta, jonka kuluvan vuoden tasearvio on ylijäämäinen, voi sen sijaan tehdä alijäämäisen taloussuunnitelman. Suunnitelman alijäämäisyys ei kuitenkaan saa olla suurempi kuin talousarvion laadintavuoden tasearvion mukainen kertynyt ylijäämä. Talouden tasapainoperiaate sisältää myös sen, etteivät kunnan sitoumukset ja niihin liittyvät riskit saa ylittää sen voimavaroja.

Strategia ja toiminnalliset tavoitteet

Hollolan valtuusto hyväksyi 20.6.2022 kuntastrategian, joka ohjaa kunnan toimintaa ja päätöksentekoa vuoteen 2035 asti. Strategia määrittää kunnan arvot ja niiden pohjalta tehdyt visiot toiminnan kehittämisen painopistealueista.

Hollolan arvot:

- Hirveen tulevaisuustaitoinen
- Hirveen rohkee
- Hirveen arvostava
- Hirveen ketterä

Kaksiosainen visiomme:

- Hirveen haluttu
- Hirveen hyvä esimerkki

Toiminnalliset tavoitteet johdetaan strategian ohjelmiin perustuen:

Hirveen hyvä esimerkki:

- Esimerkillinen toimintakulttuuri: Arvot tunnetaan ja niiden pohjalta toimintaan.
- Esimerkillisen hyvä johtamisjärjestelmä
- Esimerkillisen sujuva ja asiakaslähtöinen toiminta
- Esimerkillistä tiedolla johtamista
- Tasapainoisen talouden Hollola

Hirveen haluttu:

- Strategian toteutumisen tukeminen monikanavaisella aktiivisella viestinnällä ja markkinoinnilla ja mediatyöllä
- Pitkän aikavälin aluekehityksen suunnan määrittäminen
- Laadukkaan asumisen tarjonnan monipuolistaminen
- Yritys- ja työllisyyspalvelut palvelevat yritysten menestystä ja sijoittumista alueelle
- Kasvamme kestävä kehityksen kuntana ja vahvistamme ympäristöä ja luontoa hyvinvoinnin lähteenä
- Edistämme kuntalaisten ja työntekijöiden terveyttä ja hyvinvointia kaikissa ikäryhmissä.

Arviointikertomuksen mukaisesti tavoiteasetantaan tulee kiinnittää erityistä huomiota (selkeys, mitattavuus, raportointi). Toiminnallisten tavoitteiden mittareiden laadintaan pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota. Mittarille tulee olla määritelty lähtötaso ja tavoitetaso.

Strategian ohjelma	...		
Talousarviovuoden tavoite/toimenpide	Mittari (tavoitetaso ja lähtötaso)	Vastuutaho	Tavoitteen toteuttamiseen tarvittava määräraha
....	....	nn (nimetty)	

Kuntakonsernin tytäryhteisöjen tulee toimia kunnan valtuuston strategian mukaisesti ja konserniohjetta noudattaen. Kuntakonsernin tytäryhteisöille asetetaan talousarviossa tavoitteet kuten kunnan omille toiminnolle. Tytäryhteisön tulee omassa tavoiteasetannassaan kuvata, miten yhtiö tukee toiminnallaan kunnan strategian toteutumista. Kuntakonserniin kuuluvien tytäryhteisöjen tavoitteiden laadinnassa käytetään samaa pohjaa kuin kunnan tavoitteiden laadinnassa. Konserniyhtiöiden tulee noudattaa tavoitteiden laadinnan osalta samaa aikataulua kuin kunnassa.

Menopainelaskelman mukainen tuloslaskelma

Menopainelaskelma on laadittu hyväksytyin taloussuunnitelman pohjalta, jota on tarkistettu seuraavasti:

- henkilöstömenojen arvioidaan kasvavan 3,0 prosenttia
- kustannustason arvioidaan nousevan 3,0 prosenttia
- kunnan suoritehintoihin arvioitu vuotuinen 2 prosentin korotus
- verotulot vähennykseksi on arvioitu 3,1 miljoonaa euroa (v. 2023 verokertymään sisältyy vuoden 2022 joulukuun leikkaamattomat tilitykset - vaikutus n. 9,8 miljoonaa euroa)
- valtionosuuksien vähennykseksi on arvioitu 2,0 miljoonaa euroa
- vesihuoltolaitoksen tuloksen tulee päätyä nolnaan
- ympäristöterveydenhuollon tuloksen tulee päätyä nolnaan
- jo päätetyt talouden tasapainottamistoimenpiteet ja palveluverkkoratkaisun muutokset otetaan täysimääräisesti huomioon
- päivähoitossa olevien lasten määrään ja oppilasmäärään laskun vaikutus otetaan huomioon täysimääräisesti ryhmäkoot optimoiden
- strategian toteuttamiseen on erikseen varattu 1,3 miljoonan euron määräraha

Tuloslaskelma, 1 000 euroa	Tilinpäätös 2022	Talousarvio 2023	Ennuste 2023	Raami 2024
Toimintatuotot	32 068	35 305	35 305	34 618
Valmistus omaan käyttöön	73	50	50	50
Toimintakulut	-165 705	-91 725	-92 775	-94 432
TOIMINTAKATE	-133 564	-56 369	-57 419	-59 764
Verotulot	103 583	52 000	54 300	51 200
Valtionosuudet	47 781	21 000	21 000	19 000
Rahoitustuotot ja -kulut	464	-1 122	-1 122	-1 451
VUOSIKATE	18 264	15 508	16 758	8 985
Poistot ja arvonalentumiset	-10 620	-9 974	-9 974	-8 476
Satunnaiset erät				
TILIKAUDEN TULOS	7 644	5 534	6 784	509
Poistoeron muutos	255	250	250	250
Varausten muutos	-7 600			
TILIKAUDEN YLI-/ALIJÄÄMÄ	298	5 784	7 034	759

Ohjeet vuoden 2024 talousarvion laadintaan

Palvelualueet valmistelevat talousarvioesityksensä siten, että palvelualueen sitova taso on toimintakate. Palvelualueiden raamissa on otettu huomioon mm. talouden tasapainottamisohjelma ja siihen sisältyvä palveluverkkoratkaisun vaikutus, arviot henkilöstömenojen ja kustannustason nousuista.

Strategian toteutus - palvelualueille kohdentamaton varaus

	Tilinpäätös 2022	Talousarvio 2023	Raami 2024	Muutos, euroa	Muutos- %
Toimintakulut	-63	-1 300	-1 300	0	0
TOIMINTAKATE	-63	-1 300	-1 300	0	0

Pysyvien vastaavien hyödykkeiden myyntivoitot ja -tappiot

	Tilinpäätös 2022	Talousarvio 2023	Raami 2024	Muutos, euroa	Muutos- %
Toimintatuotot	385	300	300	0	0
Toimintakulut	-12	0	0	0	-
TOIMINTAKATE	373	300	300	0	0

Konsernipalvelut

	Tilinpäätös 2022	Talousarvio 2023	Raami 2024	Muutos, euroa	Muutos- %
Toimintatuotot	2 469	2 696	2 749	54	2,0 %
Toimintakulut	-5 317	-5 783	-5 956	-173	3,0 %
TOIMINTAKATE	-2 848	-3 087	-3 207	-120	3,9 %

Kunnan ympäristöterveyden huolto

	Tilinpäätös 2022	Talousarvio 2023	Raami 2024	Muutos, euroa	Muutos- %
Toimintatuotot	155	0	0	0	-
Toimintakulut	-80 243	-332	-342	-10	3,0 %
TOIMINTAKATE	-80 088	-332	-342	-10	3,0 %

Hyvinvoinnin palvelualue

	Tilinpäätös 2022	Talousarvio 2023	Raami 2024	Muutos, euroa	Muutos-%
Toimintatuotot	4 648	3 910	3 808	-102	-2,6 %
Toimintakulut	-53 306	-56 152	-56 850	-698	1,2 %
TOIMINTAKATE	-48 658	-52 243	-53 042	-799	1,5 %

Elinvoiman palvelualue ilman VHL

	Tilinpäätös 2022	Talousarvio 2023	Raami 2024	Muutos, euroa	Muutos-%
Toimintatuotot	19 736	20 410	19 580	-830	-4,1 %
Valmistus omaan käyttöön	73	50	50	0	0,0 %
Toimintakulut	-24 262	-23 261	-23 910	-650	2,8 %
TOIMINTAKATE	-4 453	-2 800	-4 281	-1 480	52,9 %

Hollolan Vesihuoltolaitos

	Tilinpäätös 2022	Talousarvio 2023	Raami 2024	Muutos, euroa	Muutos-%
Toimintatuotot	4 674	4 853	4 950	97	2,0 %
Toimintakulut	-2 501	-2 760	-2 842	-83	3,0 %
TOIMINTAKATE	2 173	2 093	2 107	14	0,7 %
Rahoitustuotot ja -kulut	-306	-308	-308	-0	0,0 %
Poistot	-1 928	-1 785	-1 799	-14	0,8 %
Tilikauden yli-/alijäämä	-56	0	0	0	-

Seudullinen ympäristöterveydenhuolto

	Tilinpäätös 2022	Talousarvio 2023	Raami 2024	Muutos, euroa	Muutos-%
Toimintatuotot	0	3 137	3 231	94	3,0 %
Toimintakulut	0	-3 137	-3 231	-94	3,0 %
TOIMINTAKATE	0	0	0	0	-
Tilikauden yli-/alijäämä	0	0	0	0	-

Investoinnit

Investointimenojen suunnittelussa noudatetaan talousarviossa 2023 hyväksyttyä investointiohjelmaa sekä sen jälkeen tehtyjä hallituksen ja valtuuston linjauksia mm. MAL/KUHA-sopimukset. Investointien suunnittelussa tulee ottaa huomioon vaikutukset käyttötalouteen ja investointeja tulee tarkastella kriittisesti.

Investointisuunnitelma laaditaan kymmeneksi vuodeksi vuosille 2024—2034, joista vuodet 2024—2029 esitetään tiivistetyssä muodossa varsinaisessa talousarviokirjassa. Hankekohtainen investointisuunnitelma esitetään talousarvion liitteenä.

Palvelualueet laativat irtaimen omaisuuden investoinneistaan esityksen osana talousarvioesitystään ja toimittavat sen konsernipalveluille talousarvion laadinta-aikataulun mukaisesti.

Talousarvio 2024 ja taloussuunnitelma 2025-2027 tekniset ohjeet

Talousarvion rakenne ja sitovuus

Talousarvio laaditaan valtuustoon nähden sitovaksi joko brutto- tai nettomääräisenä. Se jakaantuu tuloslaskelma- ja käyttötalousosaan sekä investointi- ja rahoitusosaan. Taseyksiköt laativat omat tuloslaskelma-, investointi- ja rahoitusosat, joiden sitovuus on tilikauden yli-/alijäämä. Talousarviorakenne ja sitovuudet on esitetty seuraavassa taulukossa.

KÄYTTÖTALOUSOSA

Konsernipalvelut
Tarkastustoimi
Hyvinvoinnin palvelualue
Elinvoiman palvelualue
Vesihuoltolaitos
Ympäristöterveydenhuolto

SITOVATASO

toimintakate
toimintakate
toimintakate
toimintakate
tilikauden ylijäämä (alijäämä)
tilikauden ylijäämä (alijäämä)

TULOSLEASKELMAOSA

Korkotulot ja menot
Muut rahoitustulot ja menot
Verotulot
Valtionosuudet

SITOVATASO

nettoarvio
nettoarvio
arvio
arvio

RAHOITUSOSA

Antolainat
Lainanotto ja lyhennykset

SITOVATASO

nettoarvio
nettoarvio

INVESTOINTIOSA

Valtuustoon nähden sitovat tasot

Kiinteä omaisuus
Julkinen käyttöomaisuus
Irtain omaisuus
Arvopaperit ja osuudet
Talonrakennusinvestoinnit

SITOVATASO

Investointisuunnitelman loppusumma
Investointisuunnitelman loppusumma
Investointisuunnitelman loppusumma
Investointisuunnitelman loppusumma
Investointisuunnitelman loppusumma

Hallitukseen nähden sitovat tasot

Julkinen käyttöomaisuus
Talonrakennusinvestoinnit

Hankekohtaiset yli 2,0 miljoonan euron investoinnit
Hankekohtaiset yli 2,0 miljoonan euron investoinnit

Laadintaperusteet ja ohjeet

Palvelualueet laativat talousarvio ja taloussuunnitelmat edellä esitettyjen sitovuuksien mukaisesti. Palvelualueilta edellytetään huolellista paneutumista myös talousarviovuoden jälkeisten taloussuunnitelmavuosien valmisteluun ja laskentaan, jotta suunnitelmakaudelle saadaan realistiset esitykset. Oleellista on huomioida menoissa ja tuloissa sellaiset toiminnalliset muutokset, jotka perustuvat tiedossa oleviin tuleviin lainsäädännöllisiin velvoitteisiin tai väistämättä edessä oleviin volyymin muutoksiin.

Sisällön ohjeistus talousarvioesityksen osalta (kh/kv)

Palvelualueiden osalta esitetään

- palvelualuejohtajan katsaus (sis. kuvauksen olennaisista muutoksista toiminnan osalta)
- palvelusuunnitelma vuodelle 2024
- palvelusuunnitelma suunnitelmavuosille
- valtuustotason strategiset tavoitteet vuodelle 2024
- olennaiset palvelujen laajuutta kuvaavat tunnusluvut
- palvelualueen suppea tuloslaskelma ja sitovat tasot
- arvio määrärahan jakautumisesta vastuualueittain
- erittely palvelualueen määrärahoissa ja tuloarvioissa huomioon otetuista muutoksista
- investoinnit

Taseyksikön osalta esitetään

- palvelualuejohtajan katsaus (sis. kuvauksen olennaisista muutoksista toiminnan osalta)
- valtuustotason strategiset tavoitteet vuodelle 2024
- palvelusuunnitelma vuodelle 2024 ja olennaiset palvelujen laajuutta kuvaavat tunnusluvut
- palvelusuunnitelma suunnitelmavuosille
- palvelualueen suppea tuloslaskelma ja sitovat tasot
- arvio määrärahan jakautumisesta palveluittain
- erittely palvelualueen määrärahoissa ja tuloarvioissa huomioon otetuista muutoksista
- tuloslaskelma
- rahoituslaskelma
- investoinnit

Talousarvioesityksen liitteet

Talousarvioesityksen liitteenä esitetään palvelualueen suunnitelman toteutumiseen ja toimintaan liittyvät riskit sekä niiden hallintatoimenpiteet. Riskit esitetään aiempina vuosina käytössä olevaa lomaketta ja ohjeistusta käyttäen.

Sisällön ohjeistus talousarvioesityksen osalta (valiokunta/lautakunta)

Palvelualueiden osalta esitetään valiokunnalle / lautakunnalle tehtävässä esityksessä lisäksi

- vastuualuepäällikön katsaus (sis. kuvauksen olennaisista muutoksista toiminnan osalta)
- vastuualueen palvelusuunnitelma vuodelle 2024
- vastuualueen palvelusuunnitelma suunnitelmavuosille
- valiokunta/lautakuntatason strategiset tavoitteet vuodelle 2024
- palvelujen laajuutta kuvaavat tunnusluvut vastuualueittain
- vastuualueen suppea tuloslaskelma ja valiokuntaan / lautakuntaan nähden sitovat tasot
- arvio vastuualueen määrärahan jakautumisesta palveluittain
- erittely vastuualueen määrärahoissa ja tuloarvioissa huomioon otetuista muutoksista

Laskentaperusteet ja lukuihin liittyvä ohjeistus

Taloussuunnittelujärjestelmään syötetään palvelualueen talousarvioesitys vuodelle 2024 sekä taloussuunnitelma vuosille 2025-2027 sekä palvelualueen investointiesitys vuosille 2024-2029. Talousarvio ja taloussuunnitelmavuodet (käyttötalous ja investoinnit) syötetään 100 euron tarkkuudella.

Sisäiset erät

Palvelualueiden ja taseyksikön sekä peruskunnan palvelualueiden väliset ostot ja myynnit ovat kunnan sisäisiä tapahtumia (esim. ruokapalvelu, siivous, tilavuokrat ym.). Vastuualueen/tulosyksikön, jonka talousarvioehdotukseen sisältyy sisäinen tuloerä, on varmistuttava siitä, että vastaavan suuruinen summa sisältyy kuluna sen yksikön talousarvioehdotukseen, joka sisäisen erän maksaa. Sisäiset erät tulee ottaa huomioon myös suunnitelmavuosilla.

Palkat ja palkkiot

Henkilöstön palkkamäärärahojen arviointi perustuu henkilöstösuunnitelmiin ja toukokuun 2023 toteutuneisiin palkkakustannuksiin. Henkilöstömenojen kasvuksi varataan vuodelle 2024 3,0 prosenttia toukokuun 2023 palkkatasoon ja vuosille 2025-2027 2,5 prosenttia/vuosi. Palkkojen budjetointia varten toimitetaan palvelualueille kustannuspaikkakohtaiset luettelot henkilöstöstä.

Henkilösivukulut

Kuntatyönantajan henkilösivukulujen lopulliset prosentit eivät ole vielä selvillä, jonka vuoksi laskennassa käytetään alla olevia prosentteja. Mikäli sosiaalivakuutusmaksuihin tulee merkittäviä muutoksia, päivitetään prosentteja talousarvioprosessin aikana. Sivukuluprosentit tallennetaan vuoden 2024 osalta taloussuunnitteluohjelmaan, joka laskee sivukulut automaattisesti.

	2024
Sairausvakuutusmaksu	1,53 %
Tapaturmavakuutusmaksu	0,30 %
Työttömyysvakuutusmaksu	2,06 %
Taloudellinen tuki (ryhmähenki vak.)	0,03 %
Työkyvyttömyysmaksu	1,10 %
JuEL-maksu (palkkaperusteinen)	15,85%

Tasausmaksu

Eläkemenoperusteinen KuEL maksu poistui ja tilalle tuli tasausmaksu, joka ei enää perustu aiheuttamisperiaatteen mukaisesti toteutuneisiin eläkevastuisiin vaan tasausmaksu kohdistetaan kuntiin verorahoituksen perusteella. Kunnan maksuosuus tasausmaksusta on Kevan arvion mukaan 1 344 000 euroa.

Muut henkilöstöön liittyvät määrärahat

Palvelualueen tulee varata omaan talousarvioonsa henkilöstönsä työhyvinvointiin liittyvät määrärahat 40 euroa/henkilö sekä koulutukseen tarvittavat määrärahat. Pääluottamusmiesten ja työsuojeluvaltuutettujen palkkakustannukset (luottamustoimen tehtävienhoidosta aiheutuva osuus kokonaispalkasta) budjetoidaan keskitetysti henkilöstöpalveluille.

Poistot

Käsitellään talousarviokirjassa palvelualueiden osalta määrärahan ulkopuolisena eränä. Vesihuoltolaitoksen osalta poistot sisältyvät sitovaan määrärahaan. Poistojen laskennassa noudatetaan valtuuston hyväksymää poistosuunnitelmaa.

Investoinnit

Investoinneista laaditaan pitkän aikavälin suunnitelma. Talousarviossa investoinnit esitetään viideltä vuodelta. Investoinnit suunnitellaan taloussuunnitteluohjelmaan.

Investoinnit ovat useiden vuosien ajan käytössä olevia hyödykkeitä kuten rakennukset. Myös yli 10 000 euron ohjelmistolisenssit käsitellään investointiosassa. Olennaisuuden ja varovaisuuden periaatteet huomioiden voidaan vähäarvoisten aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden hankintamenot kirjata kokonaisuudessaan tilikauden kuluksi (vuosikuluksi), vaikka hyödykettä käytettäisiinkin useita vuosia. Pääsääntöisesti alle 10 000 euron (veroton) hankintoja ei tule kirjata investoinniksi vaan vuosikuluksi.

Investointimenoja eivät ole:

1. Menot, jotka ovat luonteeltaan lyhytvaikutteisia tai rinnastetaan niihin
  - erilaiset pakolliset ympäristövelvoitteiden aiheuttamat menot esim. kaatopaikkojen maisemointi
  - vahinkojen korjaaminen
  - tarpeen mukaan toteutettavat korjaustyöt, jotka ylläpitävät käyttömahdollisuuksia
  - purkamismenot
2. Hyödykkeen käyttöaikaan kohdistuvat menot
  - laitteen tai ohjelmiston käyttöönottokoulutus
  - kuluvat tarvikkeet ja varaosat
3. Investointia edeltävät selvitykset
  - investointivaihtoehtojen, toteutustapojen tai sijoituspaikkojen kartoittaminen
  - kuntokartoitukset, sisäilmatutkimukset jne.
4. Investoinnin toteutusaikana syntyvät muut menot
  - väistötilojen menot, ylimääräiset kuljetusmenot jne.
5. Menot, jotka eivät kelpaa hankintamenoksi
  - yleishallinnon menot (osa ns. yleiskustannuksista), myös vahingonkorvauksen hakemisen menot, jos puutteita tai ongelmia aikataulussa
  - rahoitusmenot
6. Erät, jotka ovat luonteeltaan muita liiketapahtumia
  - palautettavat liittymismaksut saamisia
  - hyödykkeen rakentaminen myytäväksi vaihto-omaisuutta

Sen sijaan investointimenoja voivat olla:

- purkamismenot ja puhdistusmenot silloin, kun ne syntyvät maa-alueen hankinnan yhteydessä ja ovat tarpeen maa-alueen käyttökelpoiseksi saattamiseksi
- suunnittelumenot, kun kohde on tiedossa (jos kohde ei toteudu, kirjataan kertaluonteisena poistona tulokseen)
- sijoitukset säätiöihin, jos säätiön toiminta palvelee kunnan toimintaa (muu pitkävaikutteinen meno)
- toisten (julkis) yhteisöjen investointeihin osallistuminen (muu pitkävaikutteinen meno)

Rakennusinvestoinnin yhteydessä ns. ensikertaisena kalustamisena kaikki irtaimet kalustot ja koneet aktivoidaan, vaikka yksittäisten laitteiden arvo olisi alle 10 000 euroa. Myös jos hyödyke koostuu useasta eri komponentista, joiden yhteenlaskettu hankintameno ylittää 10 000 euroa, se merkitään pysyviin vastaaviin ja kirjataan normaalisti poistoina vaikutusaikanaan kuluiksi.